

11. Лосев А. Ф. Музыка как предмет логики / А. Ф. Лосев. – М. : Изд-во автора, 1927. – 262 с.
12. Межуев В. М. Культура как проблема философии / В. М. Межуев // Культура, человек и картина мира. – М. : Наука, 1987. – С. 300–331.
13. Платон. Избранные диалоги : [пер. с древнегр.] / Платон. – М. : Мысль, 1961. – 607 с.
14. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре : [пер. с нем.] / Г. Риккерт // Культурология XX века. – М. : Наука, 1995. – С. 78–92.
15. Розин В. М. Введение в культурологию / В. М. Розин. – М. : ФОРУМ, 2000. – 224 с.
16. Франк С. Л. Реальность и человек: Метафизика человеческого бытия / С. Л. Франк. – Париж : Умса-press, 1956. – 436 с.
17. Хайдеггер М. Преодоление метафизики : [пер. с нем.] / М. Хайдеггер // Философия Мартина Хайдеггера и современность. – М. : Политиздат, 1991. – С. 214–232.
18. Kaplan D. Culture Theory / D. Kaplan, R. A. Manners. – New York, 1972. – 435 p.

Voznyak Sergiy. Eidetic Contemplation in the Development of Cultural Communication and Socio-cultural Identity. The article is dedicated to philosophical analysis of the essence of eidetic intuition as a sort of fundamental humanistic world-attitude, which appears as a mechanism of cultural entity and cultural reality interaction, and a mode of cultural consciousness' reflection, as well as the primary sense of discovering of general essence of Cultural Universe, has been made. It is noted that the problems of theoretical understanding of the phenomenon of human culture were one of the first subjects of philosophical cognition, separating from the general ideological and sensory life issues, forming their own approach to this kind of issues - humanitarian, which in the late nineteenth century. it is the antithesis of the natural science paradigm of knowledge.

Key words: eidetic intuition, cultural entity, cultural communication, and cultural reality.

Возняк Сергей. Эйдетическое созерцание в становлении культурной коммуникации и социокультурной идентичности. В статье проводится философский анализ сущности эйдетического созерцания в качестве фундаментального гуманитарного соотношения, которое выступает механизмом взаимосвязи культурного субъекта с миром культурной реальности, способом рефлексии культурного сознания и высшим смыслом проявления общеродовой сущности культурного Универсума. Особо отмечается, что проблемы теоретического осмысления феномена человеческой культуры составляли один из первых предметов собственно философского познания, выделяясь из общих мировоззренчески-смысловожизненных вопросов, формируя свой собственный подход к этому роду вопросов – гуманитарный, который уже в конце XIX – начале XX в. предстал как антитеза естественнонаучной парадигме познания.

Ключевые слова: эйдетическое созерцание, культурный субъект, культурная коммуникация, культурная реальность.

Стаття надійшла до редколегії
24.11.2018 р.

УДК 130.3:141.5:1(091)

Олена Гудзенко

Людина як найвища цінність у гуманістичному антропоцентризмі Павла Русина

Звертаючись до філософських надбань зачинателів гуманістичної культури в Україні, автор розглядає актуальні повсякчас питання становлення особистості, її духовного вдосконалення. У статті підкреслюється, що літературні твори гуманістів звернені до реального світу та реальної людини, яка уявлялась найвищою цінністю.

Ключові слова: ренесансний гуманізм, духовне вдосконалення особистості, антропологічні погляди Павла Русина, гуманістичний антропоцентризм.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли світове товариство перебуває в умовах глобальних викликів сучасності, а у нашій країні відбувається відродження національних та духовних цінностей, особ-

ливо важливими є актуальні повсякчас питання становлення особистості, її духовного вдосконалення. На нашу думку, варто звернутись до філософських надбань зачинателів гуманістичної культури в Україні, аби прослідкувати основні точки дотику в баченні шляхів вдосконалення людини, особистості в духовній культурі XV–XVI століття і в наші дні. Власне це й становить мету цієї статті.

Аналіз досліджень з означеної проблематики. Здобутки представників української філософії епохи Відродження висвітлюються у наукових розвідках з різних позицій. М. Купчак, А. Саміло, В. Шишко відзначають велике значення для формування народницької філософії права здобутків мислителів української філософської думки епохи Відродження, зокрема, – Павла Русина [8, с. 283]. Б. Білоус та П. Білоус підкреслюють його безпосередній стосунок до новолатинської поезії та гуманістичних ідей, зауважуючи, що П. Русин став видавцем і дослідником творів Овідія, Персія, Сенеки [2, с. 114]. О. Бунчикова зауважує, що гуманіст відіграв визначальну роль у становленні ренесансної латиномовної літератури Речі Посполитої [3], К. Климова розглядає його як представника світової філософської спадщини в контексті внеску в проблему мовнокомунікативної освіти майбутніх педагогів [7]. О. Хоменко вважає, що П. Русина можна назвати першим у вітчизняному письменстві посправжньому професійним гуманістичним поетом [18]. І. Майданюк розглядає його здобуток як зачинателя концепції природного права в Україні [10], О. Астаф'єв – як представника ренесансної літератури українсько-польського пограниччя [1]. О. Середа досліджує педагогічний спадок П. Русина з Кросна в світлі гуманістичних ідей епохи українського Відродження [14], О. Щелкунова вбачає в ренесансних поезіях Павла Русина національні освітні ідеї [20].

Як відомо, починаючи з XV ст., гуманістичні концепції за посередництвом діячів польсько-литовської Речі Посполитої, серед яких було чимало вихідців із так званого Пограниччя, долинали в Україну і цілеспрямовано імплантуються на місцевий культурний ґрунт. Відповідно, ідеї Відродження в Україні поширювали приїжджі гуманісти та місцева молодь, яка після закінчення навчання у західних університетах поверталася додому [19, с. 82]. Зауважимо, що літературні твори, які продукували перші гуманісти, були полімовними, оскільки більшість текстів написана латиною, давньопольською та давньоукраїнською мовами.

В. Литвинов відзначає, що перший гуманістичний напрям розвитку філософії України репрезентують такі мислителі, як Юрій Дрогобич (1450–1494), Павло Русин (1470–1517), Станіслав Оріховський (1513–1566) та ін., характерною рисою гуманістичного вчення яких був антропоцентризм, тобто велич людини, її розум, внутрішній світ [9].

О. Матюхіна зауважує, що антропология українського Ренесансу склалася на основі ренесансного гуманізму, античної філософії, патристики, давньоруських філософських ідей і народної культури [11, с. 65].

В. Халамендик підкреслює, що найвизначнішими гуманістами XV – першої половини XVI ст. вважаються Юрій Дрогобич, Павло Русин, Станіслав Оріховський-Роксолан та інші. Вони критично ставились до догм християнства, звертались до реального життя людини, проголошували силу розуму, підкреслюючи на його здатності пізнавати закони природи. В їх творчості перевага надається особистості та таким чеснотам, як розум, відвага, мужність. Людина повинна мати право на повноцінне життя, на свободу совісті, слова, віри [17, с. 128]. В. Пазенок зауважує, що вітчизняні ренесансні мислителі розвивали ідеї гуманістичного антропоцентризму з його розумінням людини як найвищої цінності, обґрунтовували самоствердження особистості і, зокрема, – в її суто земному вимірі. Адже попередня, киеворуська традиція, акцентувала на проблемі сутності людини, сенсу її життя. Українські гуманісти також звертались до питань співвідношення Бога і людини, проблеми боговтілення [12, с. 62].

Виклад основних результатів дослідження. Відомо, що гуманіст Павло Русин народився в м. Кросно (тепер Польща), на території, заселеній українцями-лемками [1, с. 156]. Навчався він у Грайфсвальдському університеті, де в 1499 році, у списку майбутніх бакалаврів, зазначено: «Paulus Grosnensis de Rusia» [13, с. 131]. Деякі польські дослідники доводять, що Павло Русин був не русином-українцем, а кросненським міщанином німецького походження на прізвище Процлер або Пропелер. Якби таке припущення й мало підстави, то той факт, що він постійно називає себе русином, можна вважати доказом того, що Павло з Кросна міг бути українізованим німцем [1, с. 156]. І. Голенищев-Кутузов, дослідник слов'янських літератур XV–XVI ст., заперечуючи німецьке походження просвітителя, називав його «першим гуманістичним поетом України» [4, с. 13]. А відомий історик філософії

В. Горський відзначив: «На німецькій землі, в Грейфсвальдському університеті впродовж семи років – від 1499 по 1506 рр. – здобуває освіту один із значних представників української інтелектуальної еліти, перший гуманістичний поет України Павло Русин із Кросна» [5, с. 202].

Гуманіст залишив вагому літературну спадщину. Зокрема, у збірці «Пісні Павла Русина з Кросна» – понад 4 тисячі рядків. Значна частина з них – це твори дидактично-виховного характеру. О. Савчук умовно поділяє творчий доробок поета на три основні групи: духовна поезія («Пісня Павла Кроснянина до всіх святих», «Інша інвокація до всіх святих», «Пісня до божественного Севастяна, мученика і найславнішого воїна»), панегірики релігійного змісту до святих Станіслава й Владислава; панегіричні твори, присвячені тогочасній світській і духовній знаті, а також поезія на злобу дня («Елегія до благородного і шановного пана Стефана Баторія», «Ода до благородного пана Габріеля Перені); морально-дидактична поезія, пов'язана з поетичною творчістю й педагогічною діяльністю магістра Павла («Ода Павла Русина з Кросна до Аполлона», «До Талії», «До читача», «До книжечки», «Похвала Валерію Максиму», «Пісня, яка містить похвали поетичному мистецтву...», «Пісня, яка в загальних рисах охоплює життя поета Горація») [13, с. 138–139]. Павло Русин досконало вивчив поетику Горація і науку віршування, у його творчості спостерігається трансформація античних риторичних і поетологічних концепцій, він віддає перевагу християнським топосам. Він був талановитим поетом, який засвоїв методи Горація, а також вчителем і вихователем цілої плеяди польсько-латинських поетів [1, с. 156].

М. Трофимчук відзначає, що, хоч творчість Павла Русина з Кросна у повній мірі відображає усі теми, жанри і мотиви Ренесансу, та значна частина його літературної спадщини і жанрово, і тематично належить попередній епосі. Зокрема, це духовна поезія, твори маріологічного циклу, панегірики святим, описи церковних свят, своєрідні віршовані молитви, пронизані витонченим сумом. Проте в основу творчості митця покладені не аскетичні мотиви, притаманні поезії Середньовіччя, а філософська, релігійно-медитативна лірика [16, с. 153]. Прикметно, що Павло Русин закликав у поезіях віддаватися науці, творити в ім'я правди, істини і добра [6, с. 21].

За О. Щелкуною, у творчості Павла Русина простежується поєднання біблійних та земних мотивів, що є характерним для культури епохи європейського Ренесансу, де відчутні антропоцентричні тенденції творів Еразма Роттердамського, С. Бранта, Г. Сакса, Піко делла Мірандоли, А. Поліціано, М. Фічіно, Л. Бруні, П. Браччоліні, Л. Валлі та ін. [20, с. 397].

Релігійні вірші П. Русина пронизані мотивом святості («Про спустошення пекла і триумф Христа», «Інша інвокація до святої Анни, матері Діви Марії», «Елегійний пентаметр до Діви Марії, щоб прогнала люту чуму» та ін.), яка в його очах, окрім вияву надприродних здібностей і сили, має цілковито етичний сенс: вона віддзеркалює повноту гідностей людини. Святість розглядається як винагорода за подвижництво і результат зусиль виховання й укріплення добродетності. Ісус Христос для поета – еталон досконалості [1, с. 157].

Саме у навчанні добродетності гуманіст вбачав високе призначення літератури. Він закликав молодь читати твори давньоримських авторів з огляду на їхнє виховне значення, адже у них прославляються чесноти й засуджуються негативні риси людей. Отже, для Павла Русина добродетельність є найвищою цінністю людського життя [1, с. 158–159].

У добу Відродження поезія потребувала виправдання і захисту перед скептичним ставленням до неї консервативного духовенства. Але гуманісти епохи Відродження притримувались поглядів на мистецтво як таке, що здатне пробуджувати у людині високі пориви до прекрасного і розумного [2, с. 122]. Тому у «Похвалі поезії» Павло Русин створив апологію поетичного мистецтва, вдавшись передусім до художньо-образних аргументів – античних міфів, що розкривають естетичну природу і значення поезії в історії людства. Павло Русин, вслід за давньоримським автором «*Argv poetica*» Квінтом Горацієм Флакком (I ст. до н.е.), проповідує у поезії єдність «користі і насолоди» (пізнання й естетичного задоволення) [2, с. 122].

К. Климова відзначає, що один із перших українських філософів-гуманістів Павло Русин проголошував, що людину слід вшановувати не за багатства і титули, а за розум; дорожчою за всі коштовності він вважав книгу як джерело мудрості і обстоював необхідність розвитку освіти [7, с. 27].

Ми схилиємося до думки О. Щелкунової щодо того, що П. Русин надає книзі особливої ваги, піднімаючи її над предметністю і розглядаючи як поняття збірне [20, с. 399]. Вона для нього – джерело знань, мудрості, образ святої правди, що дорожчий за будь-які коштовності. Таким ставленням до книг

автор показує своє глибоке шанування знань, вкладених у їхній зміст. Таке бачення книги як джерела освіченості властиве для гуманістичних поглядів епохи Ренесансу:

«Йди вже книжечка, йди, моя солодка,
Йди, від золота ясніша,
Від коштовностей мені дорожча...
Йди, не гаючись...» [15, с. 50]

О. Щелкунова зазначає, що у віршах Павла Русина відсутнє традиційне захоплення людиною як природною істотою, возвеличення її фізичних і моральних можливостей [20, с. 398]. Його увага зосереджена на визнанні земних цінностей, підкресленні корисності світського знання. Зокрема, про це свідчить поезія «Промовляє книга, яку добуто зі сховища і якій повернено давній полиск»: «Слав, прошу, того, в чії руки йду я...» [15, с. 46].

Митець, радячи читати книжки, стверджує, що вони, несучи змістове інформаційне навантаження, сприяють становленню людини як особистості: «Ти ж гортай книжки, перечитай пильно...» [15, с. 37]. В процесі читання відбувається пізнання світу:

«Вчених книг його не згортай ніколи...
І побачиш, вір, те, що було вчора
Скрите від тебе» [15, с. 37].

Отже, своїм шанобливим ставленням до книги П. Русин пропагує освіченість, а у безперервному здобутті знань вбачає шлях особистісного становлення та вдосконалення.

Висновки. Отже, внутрішній світ людини, її особистісні проблеми набувають у працях перших гуманістів, зокрема, у Павла Русина, провідної уваги. Виступаючи проти надмірного контролю церкви над життям людини, діячі епохи Ренесансу стверджують людське право на земне щастя. Їхні літературні твори звернені до реального світу та реальної людини, яка уявлялась найвищою цінністю. Відповідно, творчість Павла Русина сприяла поширенню гуманістичних ідей у Польщі і в Україні, формуванню патріотизму та почуття національної свідомості з повагою до інших народів. Вбачаємо за необхідне більш глибоко дослідити творчість Павла Русина, зокрема, його антропологічні погляди, в контексті гуманістичних ідей раннього Ренесансу.

Джерела і література

1. Астаф'єв О. Ренесансна література українсько-польського пограниччя: перші гуманісти / О. Астаф'єв // «Біблія і Культура». – 2016. – № 17. – С. 150–166.
2. Білоус Б., Білоус П. Художньо-образна структура міфу в «Похвалі поезії» Павла Русина / Б. Білоус, П. Білоус // Ренесансні студії. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. – Вип. 12–13. – С. 112–122.
3. Бунчикова О. Феномен українського літературного Ренесансу / О. Бунчикова // Літературознавчі студії. – 2014. – Вип. 42 (1). – С. 148–155.
4. Голенищев-Кутузов І. Гуманізм у восточних славян (Україна и Белоруссия) / І. Голенищев-Кутузов. – М.: АН СССР, 1963. – 94 с.
5. Горський В. Німецький компонент в історії української філософії / В. Горський // Спадщина Памфіла Юркевича : світовий і вітчизняний контекст : збірник наукових статей. – 1995. – С. 201–211.
6. Калантаєвська Г. Давня література: курс лекцій із дисципліни «Фольклор і давня література» / укладач Г. Калантаєвська. – Суми: Сумський державний університет, 2015. – 71 с.
7. Климова К. Роль світової філософської спадщини у виборі методологічних орієнтирів проблеми мовнокомунікативної освіти майбутніх педагогів / К.Я. Климова // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 33. – С. 25–29.
8. Купчак М. Права і свободи людини у філософії права українських народників: зародження і формування / М. Купчак, А. Саміло, В. Шишко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 282–286.
9. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. – К.: Основи, 2000. – 468 с.
10. Майданюк І. Ранній український гуманізм про людину та її природні права / І. Майданюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Сер.: Філософія. – 2008. – Вип. 3. – С. 64–71.
11. Матюхіна О. Проблема людини в українській філософії доби Ренесансу / О. Матюхіна // Вісник Національного авіаційного університету: збірник наукових праць. – Київ, 2009. – С. 64–68.

12. Пазенок В. Гуманістичний принцип сучасної філософії освіти / В. Пазенок // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 52–73.
13. Савчук О. Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна / О. Савчук // Європейське Відродження та українська література XIV–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 126–150.
14. Серeda О. Педагогічний спадок Павла Русина з Кросна в світлі гуманістичних ідей епохи українського Відродження / О. Серeda // Збірник наукових праць: Педагогічні науки. – Випуск 40. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – С. 244–248.
15. Слово багатоцінне [Текст] : хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV–XVI століття) та в епоху Бароко (кінець XVI–XVIII століття). Кн. 1 / упоряд. В. Яременко, В. Шевчук. – К. : «Аконіт», 2006. – 799 с.
16. Трофимчук М. Засоби художнього вираження у латиномовній спадщині Павла Русина з Кросна [Текст] / М. Трофимчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Матеріали Міжнародної наукової конференції «Володимир Гнатюк у контексті розвитку культури України». – Тернопіль, 2011. – С. 151–159.
17. Халамендик В. Історія розвитку української філософської думки: культурно-освітні аспекти / В. Б. Халамендик // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2009. – Вип. 38. – С. 126–138.
18. Хоменко О. Українська людина і українська земля в національній художній словесності XV – першої половини XVI століття / О. Хоменко // Українознавство. – 2013. – № 1. – С. 52–60.
19. Циганок О. До питання про ренесансний гуманізм та Відродження в Україні / О. Циганок // Ренесансні студії. – Вип. 2. – Запоріжжя, 1998. – С. 81–90.
20. Щелкунова О. Національні освітні ідеї в ренесансних поезіях Павла Русина / О. Щелкунова // Літературознавчі студії. – 2014. – Вип. 42(2). – С. 396–401.

Hudzenko Olena. Human as the Highest Value in the Humanistic Anthropocentrism of Pavlo Rusin. The article deals with the actual issues of the formation of the individual, its spiritual perfection. In order to follow the main points of contact in the vision of ways of human's improve, personality in the spiritual culture of the 15th–16th century and today, the author turns to the philosophic achievements of the founders of humanistic culture in Ukraine, focusing on creativity of Pavlo Rusin. It is emphasized that the literary works of the Renaissance figures were addressed to the real world and to the real person who appeared to be the highest value. Speaking against the excessive control of the church over human life, they claim the human right to earthly happiness. Since the inner world of human, its personal problems acquire in the writings of the first humanists of the leading attention, P. Rusin in the continuous acquirement of knowledge sees the path of personal formation and improvement, promoting education with a respectful attitude to the book.

Key words: Renaissance humanism, spiritual perfection of personality, anthropological views of Pavel Rusin, humanistic anthropocentrism.

Гудзенко Елена. Человек как высшая ценность в гуманистическом антропоцентризме Павла Русина. В статье рассматриваются актуальные вопросы становления личности, ее духовного совершенствования. Чтобы проследить основные точки соприкосновения в видении путей совершенствования человека, личности в духовной культуре XV–XVI века и в наши дни, автор обращается к философским достижениям основателей гуманистической культуры в Украине, сосредотачиваясь на творчестве Павла Русина. Подчеркивается, что деятели эпохи Ренессанса в своих литературных произведениях обращаются к реальному миру и реальному человеку, который представляется высшей ценностью. Выступая против чрезмерного контроля церкви над жизнью человека, они утверждают человеческое право на земное счастье. Поскольку в работах первых гуманистов доминирует тематика внутреннего мира человека, его личностных проблем, П. Русин в непрерывном получении знаний видит путь личностного становления и совершенствования, пропагандируя образованность уважительным отношением к книге.

Ключевые слова: ренессансный гуманизм, духовное совершенствование личности, антропологические взгляды Павла Русина, гуманистический антропоцентризм.

Стаття надійшла до редколегії
24.11.2018 р.